

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО І КРИМІНОЛОГІЯ

УДК 343.161.1(045)

Вусал Алігісмаґ огли Ахмедов,
кандидат юридичних наук

МЕТОДИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ, ЯКІ ПОСЯГАЮТЬ НА СУСПІЛЬНІ ВІДНОСИНИ З РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ НЕВІДВОРОТНОСТІ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Академія Юстиції в Міністерстві Юстиції
вул. Відаді, 158, AZ 1000, Баку, Азербайджан
E-mail: vusal-ahmadov@mail.ru

Мета: розкриття комплексу соціально-економічних і правових заходів запобігання злочинам, які посягають на реалізацію принципу обов'язковості судових рішень. **Методи дослідження:** методологічну основу дослідження склали загальнонаукові методи пізнання, за допомогою яких виявлено найбільш дієві способи підвищення ефективності виконання судових рішень. **Результати:** автор виявляє комплекс заходів і способів запобігання невиконання судових рішень у їх сукупності та взаємозв'язку. **Обговорення:** автор пропонує створити належні умови запобігання досліджуваним злочинам на законодавчому рівні. Пропонується для обговорення теза, що момент скоєння такого злочину, як невиконання судового рішення, має бути зафіксований у кримінальному законі, безвідносно до процедури виконавчого провадження.

Ключові слова: правосуддя; злочини проти правосуддя; юридична відповідальність; виконавче провадження; невиконання судового рішення.

Постановка проблеми та її актуальність. Виконання судового рішення є невід'ємною частиною судового розгляду та елементом принципу правової визначеності. Законними є очікування особи, яка звернулася до суду за захистом порушеного права, щодо безпосереднього виконання судового рішення. Виконання рішення суду на практиці найяскравіше свідчить про дієвість судового захисту порушених прав і свобод людини. Проте на сьогодні, невиконання судових рішень, які набрали законної сили, є системною проблемою, що потребує розробки ефективних заходів протидії і попередження.

Аналіз досліджень і публікацій. Методи запобігання злочинам, які посягають на реалізацію принципу обов'язковості судових рішень, досліджували такі вчені, як М.А. Князьков, В.В. Корженко, К.О. Лагода, К.О. Летягіна, Н.М. Мельтюхова, Г.З. Огнев'юк, О.О. Олефір, Д.А. Харьковський та ін.

Метою статті є формулювання комплексу заходів і способів запобігання невиконання судових рішень у їх сукупності та взаємозв'язку для подальшого вивчення шляхів попередження злочинності у сфері правосуддя.

Виклад основного матеріалу. Невиконання рішення суду нівелює усю діяльність правоохоронних органів, суду, завдає шкоди правам і свободам людини, порушує існуючий правопорядок, а такі порушення дають змогу простежити зв'язок принципу верховенства права і принципу правової визначеності при забезпеченні обов'язковості рішення суду. Будь-яке рішення суду залишається індивідуальним актом, однак його невиконання спричиняє істотну шкоду не тільки особі, інтереси якої не забезпечені, а й публічному порядку [1, с. 172].

У рішенні Європейського суду з прав людини від 29 червня 2004 року у справі «Півень проти України» висловлена чітка позиція, що право на судовий розгляд, гарантоване стат-

тею 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, захищає також виконання остаточних та обов'язкових судових рішень, які в країні, що поважає верховенство права, не можуть залишатися невиконаними, завдаючи при цьому шкоди одній зі сторін [2].

Слід погодитися з дослідниками, які, з метою запобігання досліджуваних злочинів, пропонують усунути криміногенні прогалини у правовому регулюванні строків виконання судових рішень. При цьому йдеться про строки виконання саме судових рішень, а не здійснення виконавчого провадження. Під час розробки відповідних норм слід взяти до уваги характер найбільш типових ситуацій виконання судових рішень, їх предмет та наявність об'єктивних можливостей щодо вчинення певних дій у конкретних ситуаціях. Важливо, щоб певний строк для виконання судового рішення у нормативних межах та із урахуванням конкретних ситуацій зазначався у кожному такому рішенні. Невиконання особою судового рішення у визначені строки та не звернення нею без поважних причин до суду для отримання права на відстрочку його виконання за наявності до того інших підстав, і буде вважатися моментом вчинення злочину, передбаченого ст. 382 Кримінального кодексу України [3, с. 73].

Викладена пропозиція виглядає слушною і актуальною, адже дозволяє при вирішенні питання притягнення особи до кримінальної відповідальності за умисне невиконання судового рішення, не прив'язуватись до виконавчого провадження взагалі. І це цілком відповідає конституційному принципу обов'язковості судових рішень: рішення суду, яке набрало законної сили, підлягає виконанню особою, на яку покладено певний юридичний обов'язок, в обов'язковому порядку, за власною ініціативою. Залучення до цього процесу державних виконавців є правом, а не обов'язком стягувача, а відсутність виконавчого провадження, у будь-якому разі, не дозволяє не виконувати судові рішення. Внесення відповідних змін до процесуальних законів, фіксування чітких строків виконання в самому тексті судового рішення, безперечно дисциплінуватиме сторін у справі,

та дозволить ефективно реалізувати принцип індивідуальності юридичної відповідальності [4, с. 90].

Водночас, чинна редакція диспозиції статті 382 Кримінального кодексу України взагалі не містить вказівки на строк, зі впливом якого злочин вважається завершеним [5]. Не передбачений такий строк і Законом України «Про виконавче провадження». Частина 4 статті 52 Закону вказує лише на те, що у разі якщо після накладення виконавцем арешту на кошти боржника – юридичної особи у банках чи інших фінансових установах боржник умисно не виконує судового рішення і відкриває нові рахунки в банках чи інших фінансових установах, виконавець надсилає відповідним правоохоронним органам матеріали для притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності [6]. Це дозволяє, на нашу думку, доволіно тлумачити Закон і створює передумови для уникнення кримінальної відповідальності.

Окрім невиконання судових рішень, проблемою є і недостатньо розвинута система управління ефективністю діяльності державних виконавців. Організаційними показниками якості виконавчої служби виступає професіоналізм, який має іманентно містити такі ціннісні ознаки як компетентність, інноваційність, толерантність, та прозорість. Також недостатньою є відповідальність державних виконавців як обов'язок кожного адміністративного органу публічно відповідати за свої дії. У правових державах розробляється комплекс політико-юридичних документів, в яких визначаються параметри відповідальності суб'єктів державно-управлінської та виконавчої діяльності. Розробка відповідних механізмів відповідальності виконавчої служби потребує персоніфікації відповідальності, підвищення правової свідомості посадових осіб, широкого застосування принципів відкритості і прозорості у своїй діяльності [7, с. 14].

Станом на сьогодні, система виконання судових рішень в Україні не є прозорою і ефективною, перш за все, через недосконалість законодавства. Наприклад, очевидним є те, що виконання майнових зобов'язань державою за судовими рішеннями повинно означати фактичне

фінансування. Водночас, стаття 3 Закону України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень» визначає, що виконання рішень суду про стягнення коштів здійснюється в порядку, визначеному Законом України «Про виконавче провадження». У разі якщо рішення суду про стягнення коштів не виконано протягом шести місяців з дня винесення постанови про відкриття виконавчого провадження, його виконання здійснюється за рахунок коштів, передбачених за бюджетною програмою для забезпечення виконання рішень суду. Пункт 3 Прикінцевих та перехідних положень Закону також встановлює, що бюджетні асигнування на погашення заборгованості визначаються законом про Державний бюджет України на відповідний рік [8]. На наше переконання, така редакція Закону нівелює принцип обов'язковості судових рішень, адже виконання судових рішень безпосередньо залежить від встановлення колегіальним представницьким органом законодавчої влади – парламентом – відповідних бюджетних призначень.

Серед першочергових напрямків реформування державної виконавчої служби дослідники виділяють:

– впровадження приватних виконавців, створення відповідного органу самоврядування, а також ефективних механізмів нагляду з боку Мін'юсту;

– формування прозорих стимулів та публічності всієї системи управління ефективністю виконавчої служби. Суттєвим стимулом мотивації державних виконавців щодо саме фактичного виконання рішень є винагорода державного виконавця, яка встановлена на рівні 2 % від стягнутої суми, але не більше 200 розмірів прожиткового мінімуму. Проте безумовно окремої уваги потребує питання встановлення гідного рівня саме заробітної плати державних виконавців, як основного джерела доходів;

– створення інтегрованих інформаційних систем на стадії виконання судових рішень та стягнення заборгованості, в тому числі модулів веб-управління по забезпеченню ведення електронної справи і автоматизованої системи рестрикції грошових коштів. Єдина точка збору заборгованості в державі, дозволить автоматизу-

зоване заморожування всіх банківських рахунків у реальному часі, координація та обмін інформацією між виконавцями, банками, податковими органів та іншими зацікавленими сторонами. Такою важливою організаційною структурою стала, створена в 2015 році система електронних торгів арештованим майном (СЕТАМ), яка має сприяти реалізації державної політики у сфері організації примусового виконання рішень судів та інших органів або посадових осіб;

– підвищення поінформованості та рівня комунікації з суспільством, професійної спільноти та широкої громадськості щодо реформи виконавчої служби;

– підвищення престижу професії, залучення та виховання більш якісних кадрів [9, с. 117].

Справжнім проривом у системі виконання судових рішень можна назвати прийняття у 2016 році Верховною Радою України Закону «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів». Не відходячи від позиції Європейського Суду, що виконання судових рішень є складовою судового розгляду, Закон не ставить функцію здійснення правосуддя в залежність від приватних осіб, та не покладає виконання судових рішень виключно на приватних виконавців. За Законом, примусове виконання судових рішень і рішень інших органів (посадових осіб) покладається на органи державної виконавчої служби та у визначених Законом України «Про виконавче провадження» випадках – на приватних виконавців. На нашу думку, діяльність приватних виконавців має великі шанси на ефективність завдяки механізму винагорода виконавця. Відповідно до статті 31 Закону, за вчинення виконавчих дій приватному виконавцю сплачується винагорода. Винагорода приватного виконавця складається з основної та додаткової. Основна винагорода приватного виконавця залежно від виконавчих дій, що підлягають вчиненню у виконавчому провадженні, встановлюється у вигляді: фіксованої суми – у разі виконання рішення немайнового характеру; відсотка суми, що підлягає стягненню, або вартості майна, що підлягає передачі за виконавчим документом. Основна винагорода приват-

ного виконавця, що встановлюється у відсотках, стягується з боржника разом із сумою, що підлягає стягненню за виконавчим документом. Основна винагорода, що встановлюється у вигляді фіксованої суми, стягується після повного виконання рішення [10].

Очевидно, що такий підхід формує особисту позитивну заінтересованість приватного виконавця у фактичному і повному виконанні судового рішення. Погоджуємося з дослідниками, які вважають, що запровадження інституту приватних виконавців стане важливою реформою, оскільки конкуренція має зменшити корупцію у цій сфері і підвищити ефективність виконання судових рішень [9, с. 116].

Висновки. Отже, виконання судового рішення є невід'ємною складовою права кожного на судовий захист і охоплює, зокрема, законодавчо визначений комплекс дій, спрямованих на захист і відновлення порушених прав, свобод, законних інтересів фізичних та юридичних осіб, суспільства, держави. З метою запобігання досліджуваних злочинів доцільно усунути криміногенні прогалини у правовому регулюванні строків виконання судових рішень. Необхідно на законодавчому рівні (у процесуальних кодексах) закріпити строки виконання судових рішень залежно від типових характеристик їх змісту. При цьому, такі строки не повинні бути пов'язані зі строками здійснення примусового виконавчого провадження. І це цілком відповідає конституційному принципу обов'язковості судових рішень: рішення суду, яке набрало законної сили, підлягає виконанню особою, на яку покладено певний юридичний обов'язок, в обов'язковому порядку, за власною ініціативою.

Серед організаційних заходів реформування системи виконання судових рішень та, в цілому, попередження таких злочинів, найбільш пріоритетними видаються: впровадження інституту приватних виконавців, а також створення інтегрованих інформаційних систем на стадії виконання судових рішень та стягнення заборгованості, в тому числі модулів веб-управління по забезпеченню ведення електронної справи і автоматизованої системи рестрикції грошових коштів.

Література

1. Огнев'юк Г.З. Обов'язковість рішення суду як складова принципу правової визначеності. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 2. С. 171-175.
2. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Півень проти України» (Заява № 56849/00) від 29 червня 2004 р. *Офіційний вісник України*. 2004. 5 листоп. № 42. С. 363. Ст. 2821. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_222. <https://doi.org/10.33498/louu-2018-12-178>
3. Лагода К.О. Спеціально-кримінологічні заходи запобігання невиконанню судових рішень. *Вісник ХНУВС*. 2015. № 1 (68). С. 71-80.
4. Лагода К.О. Характеристика соціально-економічних факторів невиконання судових рішень (ст. 382 КК України). *Судова та слідча практика в Україні*. 2016. № 1. С. 88-92.
5. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. Ст. 131. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
6. Закон України «Про виконавче провадження». *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 30. Ст. 542. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19>.
7. Зарубіжний досвід публічного адміністрування: метод. реком. / авт. кол.: Н.М. Мельтюхова, В.В. Корженко, Ю.В. Дідок та ін.; за заг. ред. Н.М. Мельтюхової. Київ: НАДУ, 2010. 28 с.
8. Закон України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень». *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 17. Ст. 158. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4901-17>. <https://doi.org/10.33498/louu-2018-07-246>
9. Олефір О.О. Пріоритетні напрями підвищення ефективності виконавчої служби України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 5. С. 114-117.
10. Закон України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів». *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 29. Ст. 535. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1403-19/print1511812092747034>. <https://doi.org/10.33498/louu-2018-07-246>

References

1. Ognev'juk G.Z. Obov'jazkovist' rishennja sudu jak skladova pryncypu pravovoi' vyznachenosti. *Chasopys Kyi'vs'kogo universytetu prava*. 2015. № 2. S. 171-175.
2. Rishennja Jevropejs'kogo sudu z prav ljudyny u spravi «Piven' proty Ukrainy» (Zajava № 56849/00) vid 29 chervnja 2004 r. *Oficijnyj visnyk Ukrainy*. 2004. 5 lystop. № 42. S. 363. St. 2821. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_222.
3. Lagoda K.O. Special'no-kryminologichni zahody zapobigannja nevykonannju sudovyh rishen'. *Visnyk HNUVS*. 2015. № 1 (68). S. 71-80.
4. Lagoda K.O. Harakterystyka social'no-ekonomichnyh faktoriv nevykonannja sudovyh rishen' (st. 382 KK Ukrainy). *Sudova ta slidcha praktyka v Ukraini*. 2016. № 1. S. 88-92.
5. Kryminal'nyj kodeks Ukrainy. *Vidomosti Verhovnoi' Rady Ukrainy*. 2001. № 25. St. 131. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
6. Zakon Ukrainy «Pro vykonavche provadzennja». *Vidomosti Verhovnoi' Rady Ukrainy*. 2016. № 30. St. 542. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19>.
7. Zarubizhnyj dosvid publichnogo administruvannja: metod. rekom. / avt. kol.: N.M. Mel'tjuhova, V.V. Korzhenko, Ju.V. Didok ta in.; za zag. red. N.M. Mel'tjuhovoi'. Kyi'v: NADU, 2010. 28 s.
8. Zakon Ukrainy «Pro garantii' derzhavy shhodo vykonannja sudovyh rishen'». *Vidomosti Verhovnoi' Rady Ukrainy*. 2013. № 17. St. 158. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4901-17>.
9. Olefir O.O. Priorytetni naprjamy pidvyshennja efektyvnosti vykonavchoi' sluzhby Ukrainy. *Investycii': praktyka ta dosvid*. 2018. № 5. S. 114-117.
10. Zakon Ukrainy «Pro organy ta osib, jaki zdijsnjut' prymusove vykonannja sudovyh rishen' i rishen' inshyh organiv». *Vidomosti Verhovnoi' Rady Ukrainy*. 2016. № 29. St. 535. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1403-19/print1511812092747034>.

**METHODS OF PREVENTION OF CRIME, WHICH DETERMINE THE SOCIAL
RELATIONSHIP OF IMPLEMENTATION OF THE PRINCIPLE OF INEVITABILITY
OF LEGAL LIABILITY**

Academy of Justice of Ministry of Justice
Vidadi str., 158, Nasimi district, AZ 1000, Baku, Azerbaijan
E-mail: vusal-ahmadov@mail.ru

Objective: to reveal a complex of socio-economic and legal measures to prevent and counteract crimes that encroach on the implementation of the principle of binding judgments. **Methods of research:** the methodological basis of the study consisted of general scientific methods of cognition, through which revealed the most effective ways to improve the efficiency of judicial decisions. **Results:** the author identifies a set of measures and methods for combating and preventing non-enforcement of court decisions in their totality and interconnection. **Discussion:** the author proposes to create appropriate conditions for prevention of investigated crimes at the legislative level. Discuss the thesis that the moment of committing such an offense, as failure to comply with a court decision, should be fixed in the criminal law, without regard to the procedure of enforcement proceedings.

Execution of a court decision is an integral part of the right of everyone to judicial protection and covers, in particular, a legally determined set of actions aimed at protecting and restoring violated rights, freedoms, legal interests of individuals and entities, society, and the state. Failure to comply with the court ruling eliminates all activities of law enforcement agencies, the court, harms human rights and freedoms, violates the existing law and order, and such violations make it possible to trace the link between the rule of law and the principle of legal certainty in ensuring the binding nature of the court's decision.

In order to prevent the crimes investigated it is expedient to eliminate criminal gaps in the legal regulation of the terms of execution of court decisions. Legislative (in procedural codes) it is necessary to fix the terms of execution of court decisions depending on typical characteristics of their content. At the same time, such terms should not be connected with the terms of enforcement of enforcement proceedings. And this fully corresponds to the constitutional principle of binding judgments: a court decision which has become legally enforceable is enforceable by a person entrusted with a certain legal obligation, on a mandatory basis, on his or her own initiative. The involvement of public service providers in this process is the right, and not the obligation of the payer, and the absence of enforcement proceedings, in any case, does not allow for non-enforcement of a judicial decision. Making the appropriate changes to the procedural laws, fixing the exact terms of execution in the text of the court decision, will undoubtedly discipline the parties in the case, and will allow the effective implementation of the principle of individuality of legal liability.

Among the priority directions of the reform of the state executive service, the researchers distinguish: the introduction of private executives, the creation of an appropriate self-government body, as well as effective monitoring mechanisms by the Ministry of Justice; formation of transparent incentives and publicity of the whole system of management of the efficiency of the executive service; creation of integrated information systems at the stage of execution of court decisions and collection of debts, including web-based modules for maintenance of electronic business and automated system of money restraint; raising awareness and communication with the community, the professional community and the general public on the reform of the executive service; raising the prestige of the profession, attracting and educating more qualified personnel.

The introduction of an institution of private performers will be an important reform, as competition should reduce corruption in this area and increase the efficiency of enforcement of court decisions.

Keywords: justice; crimes against justice; legal liability; enforcement proceedings; non-enforcement of court decisions.